

Veikko Pietilä

Diskurssianalyysistä

Diskurssianalyysi ei ole mikään tietty metodi esim. perinteisen sisällön erittelyn mielessä; pikemminkin käsite viittaa hajanaiseen kenttään, jolla risteilee erilaisia lähtökohtia ja lähestymistapoja. Itse asiassa tuo kenttä jakautuu (ainakin) kahteen alueeseen: ranskalaiseen ja anglosaksiseen diskurssi-analyysiin. Edellisellä alueella puuhailevat ovat saaneet vaikutteita erityisesti strukturalismista ja semiotiikasta (ks. esim. Woetzel 1980), kun taas jälkimmäisellä alueella askaroivat perustavat puuhansa enemmän perinteiseen lingvistiikkaan. Huomautettakoon myös seuraavasta terminologisesta seikasta: väljästi ottaen siitä, mistä anglosaksisella kielialueella puhutaan diskurssianalyysinä, puhutaan germaanisella kielialueella useasti tekstilingvistiikkana.

Termi diskurssi on peräisin ranskan kielen sanasta *discours*, puhe, esitelmä, juttelu, jaarittelu. Se puolestaan on peräisin latinan kielen sanasta *discursus*, ympäriinsä

juoksentelu (Haug 1981, 10). Kuten MacCabe (1979, 279) toteaa, termi diskurssi korostaa tämän etymologiansakin kautta "kieltä liikkeenä, toimintana". Näkisinkin, että kielellisten tekstien tuotantoa ajatellen termi diskurssi viittaisi nimenomaan **työskentelyyn** kielellä ja kielessä tekstiä tuottaessa - eikä vain silloin, kun kirjoittaja tuottaa tekstiä, vaan myös silloin, kun lukija sitä lukiessaan tuottaa sitä itselleen. Tältä kannalta diskurssin ja tekstin välillä olisi **konstitutiivinen** suhde - teksti rakentuu diskurssiivisessa työssä - jolloin termejä diskurssi ja teksti ei oikeastaan voitaisi ymmärtää vastakkaisiksi eikä edes komplementaarisiksi.

Usein katsotaan, että termien diskurssi ja teksti suhde on kaikkea muuta kuin selvä (ks. esim. Stubbs 1983, 9-10). Kuitenkin esim. kohta esiteltävän diskurssianalyyttisen lähestymistavan puitteissa diskurssin nähdään vähintäänkin implisiittisesti, viittaavan siihen, miten jokin esitetään, jolloin teksti ikään kuin

luonnostaan ymmärtyy sitä tarkoit-
tavaksi, mitä esitetään. Näin dis-
kurssi lähenee muodon ja teksti
sisällön käsitettä - vieläpä niin,
että diskurssi ja teksti taikka muo-
to ja sisältö asettuvat vastakkais-
tai komplementaarikäsitteiksi. Täl-
löinkin diskurssi toki viittaisi kie-
leen toimintana kun taas teksti
viittaisi tuon toiminnan tulokseen.

Edellä esitetyn diskurssikäsitteen
luonnehdinnan pohjalta voidaan
diskurssianalyysin kenttä ymmärtää
väljästi sellaisten lähestymistapojen
kentäksi, jotka pyrkivät erittele-
mään sitä, miten jokin teksti tms.
esitys rakentuu, miten siinä kieltä
tms. merkijärjestelmää artikuloi-
daan, miten siinä tehdään paradig-
maattisia merkivalintoja ja miten
valitut merkit järjestetään syntag-
maattiseen suhteeseen toisiinsa.
Tämä toiminta on tapana ymmärtää
signifioinniksi, merkein tapahtuvaksi
merkitysten tuottamiseksi, mutta
tämä on sikäli ongelmallista, että
tietyt - esim. avantgardistiset
- artikulaatiotavat pyrkivät usein
horjuttamaan sitä käsitystä että
merkit palautuvat yksinkertaisesti
merkityksiksi; ts. ne pyrkivät pur-
kamaan merkityksiä ja olemaan
jotain muuta kuin tavanomaisessa
mielessä merkitysten kautta ym-
märtyvää.

Diskurssianalyysin kentän moni-
naisuudesta johtuen siitä on mahdo-
tonta luoda lyhyessä esityksessä
mitään yleiskuvaa. Yleiskuvan yrit-
tämisen asemesta pyrinkin valaise-
maan asiaa käymällä läpi esimer-
kinomaisesti yhtä tiettyä diskurssi-
analyyttistä ajattelua edustavaa
lähestymistapaa. Olen valinnut
esiteltävän lähestymistavan kentän
anglosaksiselta alueelta, vaikka
pidänkin itse tätä aluetta vähem-
män kiinnostavana kuin ranskalais-
ta. Tämä ratkaisuni perustuu mm.

siihen, että kentän ranskalaista
aluetta on jo esitelty suomeksi
(esim. Greimas 1980; Ahonen 1984).
Esiteltäväksi valitsemani lähesty-
mistapa on lisäksi sellainen, jonka
puitteissa on harjoitettu jonkin
verran journalististen tuotteiden
erittelyä, mikä lisää sen relevanssia
tiedotusopilliselta kannalta.

Toisaalta on niin, etteivät ang-
losaksisen alueen diskurssianalyyti-
set journalismierittelyt näytä yleensä
perustuvan mihinkään eksplikoi-
tuun teoreettiseen käsitykseen
journalismista (erittelyjen taustalla
ovat lähinnä tietyt lingvistiikan
teoreettiset ideat, jos aina nekään).
Esimerkiksi tästä voidaan ottaa
vaikkapa van Dijk (1983, ks. myös
1984 ja 1985). Van Dijk asettaa
diskurssianalyysin kohteeksi mm.
uutisten tyylin, niiden paikallisen
ja globaalin koherenssin sekä niiden
superstruktuurin selvittämisen.
Se, miksi hän kohdistaa huomionsa
juuri näihin seikkoihin, näyttää
juontuvan enemmänkin (teksti)ling-
vistisestä perinteestä kuin mistään
(uutis)journalismia koskevasta teo-
reettisesta näkemyksestä. Tällaisen
näkemyksen puutteesta johtuen
journalismia koskevat diskurssiana-
lyysit tuntuvat monesti aika vähä-
verisiltä, sellaisilta, joiden mielek-
kyys ei tiedotusopilliselta kannalta
ole aina kirkossa kuulutettua. He-
delmällisempiin erittelyihin pääse-
minen edellyttäisikin nähdäkseni
ensiksi journalismiteorian kehittä-
mistä - esim. siihen tapaan kuin
K. Pietilä (1985) äskeisessä artikkelis-
saan - ja diskurssianalyyttisten
lähestymistapojen kehittämistä
sitten tiiviissä yhteydessä tähän
teoriaan.

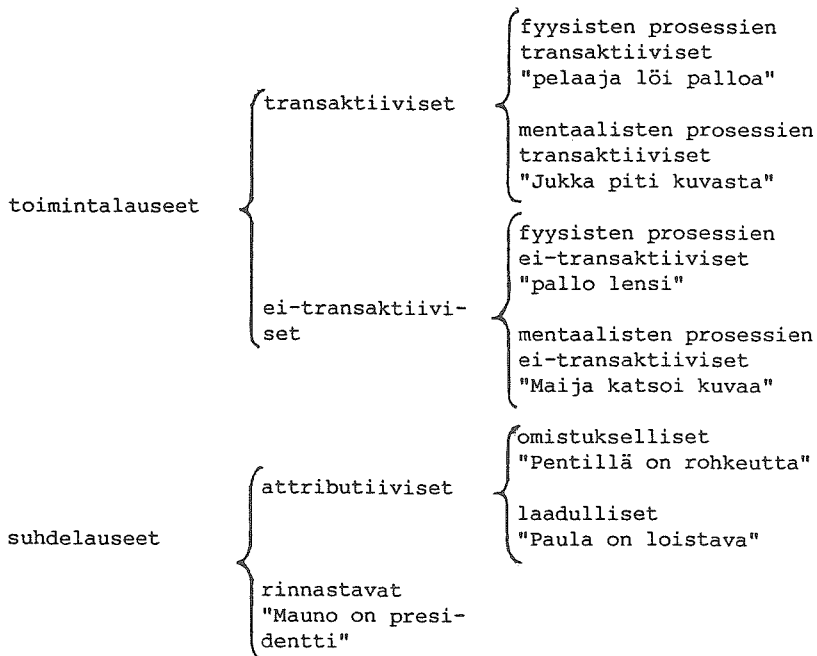
Esiteltäväksi valitsemani dis-
kurssianalyyttistä lähestymistapaa
on kehitellyt lähinnä East Anglian
yliopistossa toiminut tutkijaryhmä,

johon kuuluvat mm. Roger Fowler, Robert Hodge, Gunther Kress ja Anthony Trew (Fowler ym. 1979; Kress & Hodge 1979, ks. myös Kress & Trew 1978 ja Kress 1983). Ryhmä on ollut kiinnostunut nimenomaan kielen ja ideologian suhteesta; so. siitä, miten kielelliset artikulaatiot tuottavat ideologiaa. Tosin ryhmän käsitys siitä, mitä ideologia on, jää melko epämääräiseksi (vrt. Thompson 1984, 126). Kress ja Hodge (1979, 6) toteavat, että kieli on

"uppoutunut yhteiskunnan jatkuvaan elämään tuon yhteiskunnan käytännöllisenä tietoisuutena. Tämä tietoisuus on vääjäämättä osittaista ja vääriä tietoisuutta. Voimme kutsua sitä ideologiaksi eli määritellä 'ideologian' järjestelmälliseksi ajatuskokonaisuudeksi, joka on organisoitu tietystä näkökulmasta."

Tässä 'määritelmässä' käsitteet lyövät aika lailla toisiaan korville. Tätä ideologialuonnehdintaansa Kress ja Hodge (emt.) täydentävät seuraavasti: "Kieli on ideologista toisessa, sanan poliittisemmässä merkityksessä: siinä on kyse luokkaetua palvelevasta systemaattisesta vääristämisestä." Mutta tämäkään luonnehdinta ei muodosta kantavaa perustaa esim. ryhmän eritellessä journalistisia tuotteita.

Journalististen tuotteiden ja ylipäänsä kielenkäytön erittelemiseksi ryhmä on rakentanut tietyn kielimallin, jota esim. K. Pietilän (1975, 23) aikoinaan esittämää käsitettä käyttäen voidaan kutsua kuvauskieleksi. Täydellisimmillään tämä kielimalli on seuraava (Kress & Hodge 1979, 120):

On huomattava - vaikka ryhmän kirjoituksissa asiaa ei eksplikoidakaan - että tämä kielimalli koskee kielen propositiosältöä, siis sitä komponenttia virkkeessä, joka väittää jotain kielen ulkopuolisesta todellisuudesta. Sitävastoin ns. illokutiivinen komponentti, joka väittää jotain tuosta propositiosälöstä (ks. K. Pietilä 1985, 5-8 tai tarkemmin Savolainen 1974), jää tämän mallin ulkopuolelle. Ryhmä ottaa sen erikseen huomioon modaliteettina (Kress & Hodge 1979, 122-136).

Kielimallissa propositiolauseet jaetaan **toimintalauseisiin** (actionals) ja **suhdelauseisiin** (relationals). Toimintalauseissa on kyse toiminnasta tai tapahtumisesta, ne ovat dynaamisia, kun taas suhdelauseissa on kyse staattisesta suhteesta yksikön ja ominaisuuden tai kahden yksikön välillä. Toimintalauseet jakautuvat transaktiivisiin ja ei-transaktiivisiin. **Transaktiiviset** ovat sellaisia, joissa jokin yksikkö aiheuttaa (kausalisesti) jotain toiselle yksikölle, esim. "pelaaja löi palloa". **Ei-transaktiivisissa** on esillä vain yksi tiettyyn prosessiin liittyvä yksikkö, esim. "pallo lensi" tai "pelaaja juoksi". **Suhdelauseista attributiiviset** ovat sellaisia, joissa rakennetaan suhde yksikön ja ominaisuuden välille eli joissa yksikölle attributoidaan tietty ominaisuus; **rinnastavat** (equative) taas ovat sellaisia, joissa rakennetaan suhde kahden yksikön välille (suhdelauseitten osalta tämä kielimalli muistuttaa sitä kuvauskieltä, jonka K. Pietilä (1975) aikoinaan kehitti "Kolhoosi Itä-Siperiassa"-nimisen tv-ohjelman herättämien reaktioiden tutkimusta varten). Transaktiivisten ja ei-transaktiivisten lauseiden piirissä erotetaan vielä fyysisiä ja mentaalisia proses-

seja koskevat lauseet sekä attributiivisten lauseiden piirissä omistukselliset (possessive) ja laadulliset (qualitative) lauseet.

Tämä kielimalli jää kuitenkin pitkälti pelkästään taustaksi. Ryhmä ei ole niinkään kiinnostunut luokittelemaan tutkittavan tekstin lauseita tämän kuvauskielen mukaan vaan päähuomio kohdistuu niihin **toimintalauseiden transformaatioihin**, joita tutkittavassa tekstissä voidaan havaita. Ryhmä lähtee siitä, että hyvinmuodostettujen toimintaa koskevien lauseiden tulisi olla muodoltaan transaktiivisia; so. niissä pitäisi identifioida kausaalinen agentti ja se yksikkö, johon agentin kausaalinen vaikutus kohdistuu.

Hyvin usein kuitenkin tapahtuu, että transaktiivisten lauseiden asemesta käytetään ei-transaktiivisiksi transformoituja lauseita. Ryhmän mukaan tällaiset transformaatiot palvelevat "kahta funktiota, taloudellisuutta ja vääristämistä - ja usein nämä funktiot ovat toisiinsa niin kietoutuneita, ettei edes kielenpuhuja voi niitä erottaa" (Kress & Hodge 1979, 9). Ts. transformoitaessa transaktiivisia lauseita ei-transaktiivisiksi teksti saadaan lyhyemmäksi mutta samalla menetetään transaktiivisten lauseiden ilmaisema selvä kausaliteetti, jolloin toiminta ja tapahtuminen alkavat näyttää erikoislaatuisilta, maagisilta tai mystisiltä (esim. koska lauseesta "pallo lensi" puuttuu kausaaliagentti, se implikoi, että pallo olisi lentänyt jotenkin omasta voimastaan). Ryhmä onkin sitä mieltä, että transformaatioiden avulla tapahtuva "argumentin mutkikkuuden supistaminen ja niiden termien rajoittaminen, joita se voi sisältää, on drastinen interventio. Se, että näytetään vähemmän,

merkitsee, että joku näkee vähemmän. Ja se, että joku näkee vähemmän, merkitsee, että hän ajattelee vähemmän." (Emt., 22.)

Ryhmä ei tarkoita käsitteellä transformaatio samaa kuin mitä se tarkoittaa esim. Chomskyn transformaatiokieliopissa. Chomskylahan se liittyy kielen syvärakenteen ja pintarakenteen suhteeseen; pintarakenteen lauseet ymmärretään syvärakenteen abstraktien periaatteiden transformaatioiksi. Sitävastoin East Anglian ryhmän kielenkäytössä käsite transformaatio liittyy materiaalien lauseiden suhteeseen; kyse on tietyn materiaalisen lauseen transformoimisesta toiseksi materiaaliseksi lauseeksi (ks. Fowler ym. 1979, 112-113). Transformaation paljastamisessa on kyse siitä, että transformoitu materiaallinen lause palautetaan siksi materiaaliseksi lauseeksi, josta se on transformoitu: "Kuten kuulijat ja lukijat mekin lähdemme olemassaolevista muodoista, joita - lingvististä terminologiaa seuraten - kutsumme pintarakenteiksi. Yritämme paljastaa ne muodot, jotka olivat lausuman lähtökohtana." (Kress & Hodge 1979, 17).

Ryhmä kiinnittää erityistä huomiota kahteen transformointimuotoon: **passivisaatioon** ja **nominalisaatioon**. Edellisessä on kyse aktiivimuodon transformoimisesta passiivimuotoon. Esimerkki: olkoon tilanne, jossa oppositio syyttää hallitusta. Uutisotsikossa "Hallitusta syytettiin" on tilannetta kausaalisesti kuvaava aktiivilause "Oppositio syytti hallitusta" transformoitu passiivimuotoon eli alkuperäiseksi ajateltavissa oleva transaktiivinen lause on transformoitu ei-transaktiiviseksi. Tärkein seuraus tästä on kausaaliagentin pyyhkiytyminen pois: otsikko "Hallitusta syytettiin"

ei informoi siitä, kuka hallitusta syytti. Toiseksi vaikka kausaaliagentti säilytettäisiinkin - esim. muodossa "Hallitusta syytettiin opposition taholta" - merkitsee hallituksen ja opposition järjestyksen vaihtaminen huomion alkuperäisen tilanteen mukaisesta poikkeavaa organisointia; so. huomio kiintyy toimijan asemesta toiminnan kohteeseen.

Nominalisaatiosta voidaan ottaa esimerkiksi vaikkapa seuraava mahdollinen uutisotsikko "Boikotti puree". "Boikotti" on nominalisaatio lauseesta "(joku) boikotoi (jotain)". Kuten havaitaan, nominalisaatio on vielä drastisempi transformaatio kuin passivisaatio, koska siinä kausaaliagentin ohella pyyhkiytyy pois myös agentin toiminnan kohde. Kress ja Hodge (emt., 21) kuvailevat nominalisaation seurauksia seuraavasti:

"Ensiksikin vaikka tiedämme, että asiassa on ollut toimija ja toiminnan kohde, näiden identiteetit on menetetty. (...) Toiseksi ainut seikka, jonka kohtaamme tuloksena olevassa pintamuodossa, on sanallinen versio toteutuneesta toiminnasta. Tällä tavoin huomiomme ohjautuu vain läsnäolevaan eli se ohjautuu pois siitä, mikä ei enää ole läsnä."

Kolmantena seurauksena Kress ja Hodge mainitsevat ne muutokset, jotka aiheutuvat verbin muuttamisesta substantiiviksi. Verbithän ilmaisevat toimintaa ja niiden aikamuodon avulla toiminta voidaan jollain tarkkuudella ajoittaa. Substantiivit taas ilmaisevat objekteja sekä abstrakteja ajatuksia tai käsitteitä. Niinpä tämä transformaatio

"luo sellaisten esinemäisten abstraktien olioiden tai objektien maailman, jotka kykenevät toimimaan tai olemaan toiminnan kohteina. Tässä kieli määrää

havaitsemista kahdella tavalla, luomalla vaihtoehtoisen maailman, joka voidaan 'nähdä' vain kielessä, ja pakottamalla tämän vaihtoehtoisen maailman näennäisen kiinteänä realiteettina aineellisen maailman päälle niin, ettemme enää näe fyysisten tapahtumien maailmaa emmekä usko siihen. Tämä on ehkä voimakkain vaikutus, mikä stabiileilla sanoilla meihin on." (Emt., 23).

Transformaatioiden ohella tarkastelee East Anglian ryhmä myös sitä, miten kieltä käytetään luokittelevälineenä. Luokittelevälineenä kieli pakottaa maailmaan järjestystä. Tällaisena se toimii kontrollivälineenä kahdessa mielessä: se antaa yksilöille mahdollisuuden kontrolloida "fyysistä ja sosiaalista todellisuutta koskevan kokemuksen virtaa" ja yhteiskunnalle mahdollisuuden kontrolloida "tuota todellisuutta koskevia käsityksiä" (emt., 63). Mutta luokittelujärjestelmät eivät ole yhteisiä yhteiskunnalle kokonaisuudessaan: "eri ryhmillä on eri järjestelmiä, vaikka erot voivatkin olla pieniä" (emt.). Yksilöiden kohtaamien tilanteiden sattumaisuudet ja heidän eturistiriitansa aikaansaavat näihin järjestelmiin kohdistuvia jännitteitä.

"Tällä tavoin luokituksesta tulee jännitteisyyden ja taistelun tyyssija - yhdellä tasolla yksilöiden välille, kun itsekukin yrittää pakottaa oman järjestelmänsä muiden päälle (...). Toisella tasolla kampaailua käyvät yhteiskunnalliset, etniset, kansalliset tai rodulliset ryhmät." (Emt., 63-64.)

East Anglian ryhmä puhuu tässä samasta asiasta, josta esim. Hall (1985, 21) - Voloshinoviin (1973) nojautuen - puhuu luokkataisteluna kielessä. Tästä käsin journalistisia tuotteita koskevan tutkimuksen

kohteeksi voisi asettua sen selvittäminen, mitä luokitusta niissä käytetään esim. tietyistä tapahtumista, noihin tapahtumiin osallistujista jne. (ks. Fowler ym. 1979, 117-156). Itse aikoinani tutkiessani Vanhan valtausta koskeneita pääkirjoituksia havaitsin, että eri lehtien pääkirjoituksissa tuo tapahtuma luokiteltiin hyvin eri tavoin: porvarilliset lehdet olivat taipuvaisia luokittelemaan sen "hulinaksi", "riehaksi" tai "mellakaksi", sosialidemokraattiset lehdet "mielienosoitukseksi", kun taas kansandemokraattiset lehdet olivat taipuvaisia puhumaan siitä "vallankumouksena". Tapahtumaan osallistuneita luokiteltiin vastaavaan tapaan (V. Pietilä 1970, 82-87 ja 106-122).

Kielenkäytön ns. illokutiivisen voiman ryhmä ottaa huomioon modaliteettina. Modaliteetti tarkoittaa ryhmän mukaan "sitä tapaa, jonka avulla ilmaus esitetään toteena, luotettavana ja auktoritatiivisena" (Kress & Hodge 1979, 85). Käsiini osuneiden tekstien mukaan ryhmä on pohtinut lähinnä modaaliapuverbejä, nimenomaan niiden moniselitteisyyttä. Tällä moniselitteisyydellä ryhmä tarkoittaa sitä, ettei niiden pintamuodosta käy välittömästi ilmi, ilmaisevatko ne esim. tietoa vai valtaa.

"Modaliteetti yleensä lyö ilmauksen auktoritatiivisuuden asteen lukkoon. Modaaliapuverbit (saattaa, täytyä, voida jne.) toteuttavat tätä funktiota, mutta ne ovat systemaattisen moniselitteisiä silloin kun on kyse auktoritatiivisuuden luonteesta - siitä, perustuuko se ensisijaisesti tietoon vai valtaan. "Hän voi puhua" merkitsee joko sitä että "Hän kykenee puhumaan" (mikä ilmaisee puhujan tietoa ko. henkilön kyvyistä) tai sitä että "Hänen sallitaan puhua" (mikä ilmaisee puhujan antamaa lupaa). Samoin "Hänen täytyy puhua" joko ilmaisee puhujan ennustusta tai on osoitus pakotuksesta." (Emt., 122).

Paitsi että modaaliapuverbit ovat moniselitteisiä tässä mielessä, ne ilmaisevat myös aikaa epämääräisemmin kuin verbit normaalisti. Esimerkiksi tästä Kress ja Hodge (emt., 123) mainitsevat lauseen "Sinun täytyy olla varas", joka merkitsee "joko lausumishetkellä tehtyä tulkintaa tai sitten käskyä, jonka on määrä toteutua myöhemmin". Kaiken kaikkiaan: "Modaaliapuverbit sisäänkoodaavat todennäköisyyksiä ja kuuliija-puhuja -suhteita mutta hämärtävät täsmällisiä erotteluja menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden, tiedon ja vallan, olemisen ja pitämisen välillä." (Emt., 126). Modaaliapuverbeihin sisältyvistä moniselitteisyyksistä voidaan vapautua esim. modaaliverbien avulla: kun ei sanota "Hän voi tulla" vaan "Mahdollisesti hän tulee", käy selväksi, että lauseessa on kyse tiedosta, ei luvasta. Ryhmä katsoo, että modaaliapuverbit ovat samassa suhteessa yksiselitteisiin modaliteetin ilmaisumuotoihin kuin ei-transaktiiviset toimintalauseet transaktiivisiin: ne ovat moniselitteisempiä ja epämääräisempiä ja täten "selvästi funktionaalisia" silloin kun kieli ei niinkään informoi kuin peittelee ja pettää (emt., 125).

Siitä, miten ryhmän modaliteetteja koskevat ideat olisivat sovellettavissa journalismin tutkimukseen, ei minulla ole antaa esimerkkejä.

Seuraavaksi joitakin kriittisiä huomautuksia East Anglian ryhmän työstä. - Ryhmän ajattelu näyttää perustuvan verrattain tukevasti metodologisen individualismin lähtökohtaan (metodologisesta individualismista vs. holismista ks. V. Pietilä 1980, 3-9). Nimittäin lähtiessään siitä, että hyvinmuodostettujen (journalististenkin) lauseiden tulisi

olla transaktiivisia, joissa identifioidaan kausaaliagentti ja agentin toiminnan kohde, ryhmä joutuu oletamaan, ettei koko yhteiskunnallisessa tapahtumisessa ole kyse mistään muusta kuin agenttien keskinäisestä toiminnasta. Tämä on tietenkin osatotuus - osittainen siksi, ettei siinä oteta huomioon niitä monien toimijoiden toimintojen tarkoittamattomia yhteisvaikutuksina syntyneitä/syntyviä ns. rakenteellisia ehtoja, jotka vaikuttavat myöhempään toimintaan. Rakenteellisten ehtojen puristuksessa toiminoista kehittyy monasti melkeinpä 'luonnonvoimaisia' prosesseja, joiden kuvaaminen pelkästään yksilöitä, ryhmiä, instituutioita yms. agenteiksi identifioivien transaktiivisten lauseiden avulla on enemmän kuin vaikeaa.

Otetaanpa esimerkki. 31.10. 1985, jolloin kamppailu HOP:n osakkeista oli kuumimmillaan, Aamulehti otsikoi asiaa koskevan uutisen: "Kurssinousu toi myyntihuuman". Otsikossa on kaksi nominalisaatiota: "kurssinousu" ja "myyntihuuma". Siinä siis varsinaiset toimijat ja toiminnan kohteet ovat pyyhkiytyneet pois ja tuloksena on - kuten Kress ja Hodge (1979, 23) kriittisesti huomauttavat - "sellaisten esinemäisten abstraktien olioiden tai objektien maailma, jotka kykenevät toimimaan tai olemaan toiminnan kohteina". Mutta itse asiassa kurssinousu on sellainen kapitalistisessa yhteiskunnassa 'luonnonvoimaisesti' tapahtuva prosessi, joka toteutuu monien agenttien toimintojen tarkoittamattomana yhteisvaikutuksena, siis jota kukaan yksittäinen agentti ei saa aikaan. Nominalisaatio "kurssinousu" ei siten olekaan purettavissa mitenkään yksinkertaisesti kausaaliagentin identifioivaksi

transaktiiviseksi lauseeksi. Itse asiassa voisi sanoa, että tässä tapauksessa otsikon abstraktit nominalisaatiot kuvaavat prosessia adekvaatimmin kuin mihin millään nominalisaatiot purkavilla transaktiivisilla lauseilla voitaisiin päästä.

Huomautin jo edellä siitä, että ryhmän käsitys ideologiasta jää epämääräiseksi. Aika epämääräiseksi jää myös se, missä suhteessa transformaatiot, luokitukset ja modaaliapuverbien käyttö ovat ideologiaan.

Transformaatioiden osalta ryhmä toteaa, etteivät ne - passivisaatio, nominalisaatio, uudelleensanoittaminen ja kontekstiin upottaminen - ole missään yksi-yhteen -suhteessa ideologiaan (josta ryhmä puhuu myös teoriana). "Yksittäisellä kielellisellä transformaatiolla - kuten passivisaatiolla - ei ole täysin määrättyä teoreettista (so. ideologista - V.P.) merkitystä." (Fowler ym. 1979, 111-112.)

Nämä huomautukset saattelevat esimerkinomaista tutkimusta, jossa pyrittiin selvittämään, miten tapahtuma, jossa poliisi väkijoukkoon ampumalla surmasi 2.6.1975 tuolloisessa Salisburyssä joukon zimbabwelaisia mielenosoittajia, transformoitui ajan mittaan *The Times*issa ja *The Guardian*issa julkaistuissa uutisissa. Transformoituminen noudatteli seuraavaa linjaa: ensi alkuun tapahtuma transformoitiin passiivimuotoon ("afrikkalaisia ammuttiin kuoliaiksi poliisin taholta"); toisessa vaiheessa kausaaliagentti pyyhkiytyi pois ("afrikkalaisia ammuttu kuoliaiksi"); kolmannessa vaiheessa pyyhkiytyi pois kuoleman kausaalinen aiheuttaja ("afrikkalaisia saanut surmansa"), kunnes neljännessä vaiheessa jäljelle jäi pelkkä lopputulos (... "kuolemat" ...), joka sitten kontekstoitui heimoerimielisyyksien yhteyteen (emt., 94-116). Ryhmä

katsoo näiden transformaatioiden noudattelevan tuolloista Rhodesiaa hallinneen valkoisen vähemmistön ideologiaa:

"Yksi osa kyseessä olevaa kuvaa on että 'afrikkalaisten' on ansaittava vapautensa käyttäytymällä valkoisten tavoin. Tämän näkemyksen säilyttämiseksi on välttämätöntä sivuuttaa konfliktin todellinen luonne (...). Tämä vaatii painamaan sen tosiseikan pinnan alle, että valkoiset hallitukset käyttävät väkivaltaa ja uhkailua, ja myös sen riiston luonteen piilotamista, minkä tämä mahdollistaa. Se vaatii, että hallitukset ja niiden agentit asetetaan jatkuvasti edistyksen, lain ja järjestyksen tukijoiden rooliin eli nähdään sellaisiksi, jotka huolehtivat yhteiskunnallisten epäkohtien ja ristiriitojen eliminoinnista mutta jotka koskaan eivät ole näistä vastuussa, ja jotka surmaavat aseettomia ihmisiä vain kun nämä ihmiset itse pakottavat siihen." (Emt., 106.)

Käsillä olevassa tapauksessa transformaatioiden sarjan kuvattu ideologisuus näyttää ilmeiseltä. Silti herää kysymys, missä määrin kuvatuunlainen transformoituminen on tyypillistä normaalille journalistiselle käytännölle ylipäätään. Mm. juuri tässä kohdassa se, että ryhmä on ottanut journalistisen diskurssin annettuna pohtimatta lainkaan - sen enempää teoreettisesti kuin empiirisestikään - sen tyypillisiä ominaisuuksia, osoittautuu heikoksi kohdaksi. Vasta kun tiettyä transformaatiota tai transformaatioiden sarjaa voidaan punnita tyypillistä journalistista diskurssia koskevien tietojen varassa, voidaan myös sen mahdollista ideologisuutta arvioida paremmin perustein. Näin sanoessani en tietenkään tarkoita, että tyypillisen journalistisen diskurssin mukainen olisi epäideologista.

Ryhmän kaikki jäsenet eivät näytä suhtautuvan yksittäisten transformaatioiden mahdolliseen problemaattisuuteen niin sensitiivisesti kuin edellisessä tapauksessa on asianlaita. Esim. Kress ja Hodge (1979, 17) eivät epäröi puhua samassa hengenvedossa transformaatioista ja ideologiasta esimerkkinään käyttämänsä pääkirjoituksen yhteydessä. Heidän mukaansa sen monet esitystä lyhentävät ja yksinkertaistavat nominalisaatiot peittävät taakseen hyvinkin mutkikkaita prosesseja. "Pääkirjoituksen lukijoina meidän tulisi olla varuillamme ja halukkaita ryhtymään henkisiin ponnistuksiin päästäksemme meille annetun muodon viettelevän yksinkertaisuuden taakse." (Emt., 22.) Kressin ja Hodgen (emt.) mukaan kuitenkin vain harvalla on "energiaa vaaditun henkisen voimistelun läpiviemiseksi".

Tämä saattaa toki pitää paikkansa. Toisaalta tässä yhteydessä olisi toivonut jälleen huomion kiinnittämistä journalismiin tietynä omaa lajiaan olevana diskurssina. On hyvinkin ajateltavissa, että lukijat - joutuessaan vuodesta toiseen tekemisiin tämän diskurssimuodon kanssa - oppivat lukemaan sille tyypillisiä passivisaatioita ja nominalisaatioita ilman että asiat kovinkaan suuresti vääristyisivät. Usein esim. nominalisaatioissa on kyse aiemmista prosessiin liittyneistä tapahtumista, joissa mukana olleiden agenttien ja toiminnan kohteiden voi olettaa olevan jo lukijan tietoisuudessa. Tietysti tarkemman selon saaminen asiasta edellyttäisi sen selvittämistä, miten lukijat tosiasiallisesti journalistista diskurssia lukevat. Käsiini osuneissa East Anglian ryhmän kirjoituksissa ei asian tähän puoleen ole kiinnitetty vielä lainkaan huomiota vaan

journalististen tekstien vaikutuksia - jotka ryhmä ymmärtää selvästi kausaalilogiikan mukaisesti, K. Pietilän (1985) termiä käyttäkseni - arvioidaan pelkästään tekstien itsensä pohjalta.

Näistä huomautuksista huolimatta East Anglian ryhmän ideat saattavat osoittautua hyvinkin hedelmällisiksi sopivassa journalismiteoreettisessa yhteydessä. Yritän demonstroida tätä tässä lopuksi lähestymällä transformaatioideaa journalismin muotoja ja muotokehitystä koskevasta teoreettisesta näkökulmasta. Tästä näkökulmasta on ensiksi kysyttävä, mitä kaikkia funktioita transformoimisella - ennen muuta passivisaatiolla ja nominalisaatiolla - taloudellisuuden ja asioiden hämärtämisen lisäksi itse asiassa on. Hypoteesinomaisesti voisi esim. väittää, että runsaasti passiivimuotoa ja nominalisaatiota käyttävä diskurssi koetaan erilaiseksi kuin suoraa aktiivimuotoista kieltä hyödyntävä diskurssi - tarkemmin: että se koetaan pidättävämmäksi, asioihin etäisyyttä ottavammaksi, neutraalimmaksi, puolueettomammaksi, tieteellisemmäksi ja objektiivisemmäksi (subjektiivisen vastakohtana).

Jos näin on, olisi vain luonnollista olettaa, että esim. sanomalehtijournalismin eri muodoille ominaiset diskurssit eroavat toisistaan siinä, missä määrin ne hyödyntävät passivisaatiota ja nominalisaatiota. Esim. universaalijournalismin, jonka on oletettu välittävän yhteiskuntaa "objektin muodon alla" (K. Pietilä 1981, 75), voisi olettaa viljelevän em. transformaatiota enemmän kuin mitä esim. poliittinen journalismi tekee. Vastaavasti universaalisanalyttisen journalismin voisi olettaa viljelevän niitä enemmän kuin mitä universaalisanalyttinen

journalismi tekee (näistä journalismimuodoista ks. emt., 58-65) ja pääkirjoitus- ja artikkelijournalismin enemmän kuin mitä varsinainen uutisjournalismi tekee. Nämä oletukset perustuvat ajatukseen, että analyttisyys hakeutuisi itselleen soveliaaseen, tieteellistä diskurssia lähenevään muotoon. Lopuksi vielä Kressin (1983) kirjoituksen kirvoittama hypoteesi: milloin kyseessä on lehden edustaman ajattelutavan kannalta kiusallinen tapahtuma, lehti pyrkii passivoimaan ja nominalisoimaan sen abstraktiksi prosessiksi; milloin tapahtuma taas on lehden edustaman ajattelutavan kannalta herkullinen, lehti on taipuvainen menettelemään päinvastoin.

Kirjallisuus

AHONEN, P., Valtio-oppi ilman valtiota - semioottinen tekstianalyysi kerronnallisista rakenteista Jussi Teljon artikkelissa 'Valtio-opin tehtävät ja menetelmät'. *Politiikka* 26(1984):3, s. 240-257 ja 4, s. 313-327.

van DIJK, T.A., *Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News*. *Journal of Communication* 33(1983):2, s. 20-43.

van DIJK, T.A., *Structures of International News. A Case Study of the World Press*. Amsterdam, The University of Amsterdam, 1984.

van DIJK, T.A., *News Schemata*. Amsterdam, The University of Amsterdam, 1985.

FOWLER, R. ym., *Language and Control*. London etc., 1979.

GREIMAS, A.J., *Strukturaalista semantiikkaa*. Tampere, 1980.

HALL, W.F., *Produktion, Warenkonsum-*

tion und Lebensweise, Kurseinheit 1. Hagen: Fernuniversität in Hagen, 1981.

KRESS, G., *Linguistic and Ideological Transformations in News Reporting*. Teoksessa DAVIS, H. & WALTON, P. (eds.), *Language, Image, Media*. Oxford, 1983.

KRESS, G. & HODGE, R., *Language as Ideology*. London etc., 1979.

KRESS, G.R. & TREW, A.A., *Ideological Transformation of Discourse*. *Sociological Review* 26(1978):4, s. 755-776.

MacCABE, C., *On Discourse*. *Economy and Society* 8(1979):4, 279-307.

PIETILÄ, K., *A Study in the Methodology of Consciousness Research*. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, tutkimuksia B:24/1975.

PIETILÄ, K., *Journalismin kritiikin mahdollisuuksia*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, julkaisuja C:1/1981.

PIETILÄ, K., *Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa*. *Tiedotustutkimus* 8(1985):3, s. 1-12.

PIETILÄ, V., *Johdatusta sisällön erittelyyn, osa II*. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, opetusmonisteita C:13/1970.

PIETILÄ, V., *Selittämistä yhteiskuntatieteessä*. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja C:27/1980.

SAVOLAINEN, E., *Television vaalitenttien puheakteista*. Semanttinen ja kvantitatiivinen analyysi puheaktien modaalisesta ja propositionaalisesta komponentista. *Lisensiaatintutkielma*, Tampereen yliopisto 1974.

STUBBS, M., *Discourse Analysis*. Oxford, 1983.

THOMPSON, J.B., *Studies in the Theory of Ideology*. Cambridge, 1984.

VOLOSHINOV, V., *Marxism and the Philosophy of Language*. New York, 1973.

WOETZEL, H., *Diskursanalyse in Frankreich*. *Das Argument* 122(1980), s. 511-517.